

Aziz Mahmud Hüdayî Camii

Sempozyum Açılış Konferansı

PROF. DR. H. KÂMİL YILMAZ

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi; Aziz Mahmud Hüdâyî Vakfı Başkanı

Allah'ın adını anarak, O'na hamd, sevgili Peygamberimize salât ve selâm göndererek ve ardından hepimizi saygıyla selamlayarak konuşmama başlamak istiyorum. Değerli dostlar hoş geldiniz şeref verdiniz.

Efendim, Azîz Mahmut Hüdâyî Hazretleri'ni bu salonlara taşıyan, bu büyük kitle ile buluşturan şüphesiz değerli başkanımız Mehmet Çakır Bey'dir. Ona Azîz Mahmut Hüdâyî Vakfı Başkanı sıfatıyla teşekkür borçluyum. Çünkü onun gayreti, himmeti ve her türlü takdirin fevkindeki ileri görüşü olmasaydı, bugün bu kadar büyük bir kitleye ulaşma imkânı bulamayacaktık. Onun bir Üsküdar âşığı, bir Azîz Mahmut Hüdâyî muhibbi ve hizmet sevdalısı insan olarak ortaya koyduğu bu çaba bugün Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'ni İstanbul genelinde böyle sizler gibi gönül dostlarıyla buluşturdu. Kendisine teşekkür ediyorum. Ayrıca değerli belediyemizin, isimlerini burada saymaya gerek görmediğim çok değerli mensuplarına gerçekten can-siperâne gayretleri sebebiyle ve şüphesiz mesai arkadaşlarım Hüdâyî vakfındaki değerli arkadaşlarıma, kardeşlerime, dostlarıma teşekkür ediyorum. Ve tabii teşekkürün en büyüğü siz değerli İstanbullulara, değerli Türkiye dostlarıma... Çünkü görüyorum ki, sadece İstanbul'dan değil, Adapazarı'ndan, Düzce'den, Bolu'dan, Ankara'dan, Konya'dan, Karaman'dan koşup gelenler var. Hoş geldiniz, safâlar getirdiniz. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanımızın eşi Nevin Hanımefendi sırf bunun için geldiler, kendilerine özellikle teşekkür ediyorum. Azîz Mahmud Hüdâyî Külliyesi'ne büyük hizmetleri var, onun için teşekkür etmek istiyorum, bu vesileyle kendilerine hürmetlerimi arz ediyorum.

Değerli dostlar! Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri hicrî hesaba göre 90 yıl ömür sürmüş ve 90 yıllık hayatının 40 senesini inkıtasız Üsküdar'da, 20 yılını Eminö-

nü Küçük Ayasofya civarında geçirmiş, böylece 90 yıllık hayatının 3'te 2'sini, 60 yılını İstanbul'da geçirmiş ve hem Üsküdarlı, hem İstanbullu, hem Türkiyeli bir mânâ eri. Diğer 30 yıllık kısmının 15'i kendi memleketinde Koçhisar ve Sivrihisar'da, geriye kalan kısmı ise vazife icabı Bursa'da, Edirne'de, Mısır'da, ve Balkanlar'da geçmiştir. Talebelik dönemi ve hizmet dönemi ise İstanbul merkezidir. Anadolu'dan çıkmış Anadolu'nun bağrından kopup gelmiş, Koçhisar doğumlu, Sivrihisar'da büyümüş ve İstanbul'un manevî ikliminde ilim ve irfan soluklanmış, medrese tahsili yapmış, kadılık, müderrislik pâyelerine nâil olmuş, ama daha sonra tasavvuf yoluna, gönülleri ihyâ etmeye, gönül imarına vakf-ı vücûd ederek gönüller sultanı olmuştur. Kendisinden önceki İmam Gazzâlî gibi Hacı Bayram Veli gibi. İmam Gazzâlî de malumunuz olduğu üzere Selçuklular zamanında Nizâmîye Medresesi'nde müderris iken gönlündeki, kafasındaki birtakım fırtınalı suallere cevap sadedinde yaşadığı ihtilâclar esnasında medreseyi bırakmış ve tasavvuf yoluna sülûk etmiştir. Ankara'nın gönüller sultanı ve manevî sahibi Hacı Bayram Velî de, -ki Azîz Mahmut Hüdâyî ile aynı manevî silsileye, aynı manevî yola bağlıdırlar- o da medresede aldığı eğitimi ve müderrisliği ikmâl ettikten, bir noktaya geldikten sonra tasavvuf yoluna yönelmiş, mânevîyat yoluna sülûk etmiştir. Hüdâyî Hazretleri de bunlardandır. Bilindiği gibi Efendimiz (s.a.v)'in temsil ettiği üç büyük otorite vardır. Siyasî otorite, ilmî otorite, manevî otorite. Bu iki otoriteden siyasî ve ilmî olanın Peygamberimizden sonra müesseseseleşen şeklinde, kurumsallaşan şeklinde tenfîzî bir yaptırım gücünün bulunduğu, ilmî otoriteyi temsil eden insanların elinde bir güç ve iktidarın bulunduğu, siyasi otoritenin sahiplerinde de bir güç bulunduğu bilinmektedir. Ancak bunlardan üçüncüsü olan manevî otorite tenfîzî kuvveti olmayan, yaptırım gücü bulunmayan, sadece ve sadece faziletle, irfanla gönüllere girmek suretiyle insanlara rehberlik eden bir kurum olduğu için gönle girmek isteyen insanlar, gönülleri önemseyen insanlar ve insanlara müeyyide ile değil gönül yoluyla yaklaşmak isteyen insanlar medreseyi, müderrisliği, kadılığı bırakıp bu yola sülûk etmişler ve Azîz Mahmut Hüdâyî, Hacı Bayram Veli gibi önemli şahsiyetler olmuşlardır.

Azîz Mahmut Hüdâyî Hazretlerinin tasavvufî çizgisi geleneksel mânada İmam Gazzâlî çizgisi ile çok benzeşmektedir. Vâkıa, kendisi tasavvufî düşüncenin yıldız şahsiyetlerinden Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi okumuş, eserlerinde sıkça alıntılar yapmış ve o zâta, o muhterem tasavvuf büyüğüne bağlılığını sık sık vurgulamıştır. Ve nitekim yine onun yolunun daha sonraki asırlarda temsilcisi bulunan ve Osmanlı tasavvufunda en velûd müellif olarak, en çok eser veren müellif olarak tarihe geçmiş olan Bursalı İsmail Hakkı -ki Hüdâyî yolunun müdâvimlerindendir- o da Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi en iyi okuyan, en iyi anlayan ve Türk okuyucusuna en iyi aktaran insandır. *Rûhu'l-Beyân* tefsirinde ondan çok alıntı yapmıştır. *Rûhu'l-Beyân* da Türk okuyucusu tarafından Osmanlı döneminde çok okunmuştur, bu gün de aranan eserlerden birisidir. Buradan da anlıyoruz ki, Azîz Mahmut Hüdâyî, Gazzâlî ve İbnü'l-Arabî çizgisini devam ettiren bir şahsiyet, Bursalı İsmail Hakkı da onu daha sonraki asırlara taşıyan ve onun görüşlerini günümüze ulaştıran önemli kişilerden birisidir.

Aziz Mahmud Hüdayî Câmii

Aziz Mahmud Hüdayî'nin Tac-ı Şerifi

Bilindiği gibi Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde Orta Asya kökenli alperen adını verdiğimiz tasavvuf mensubu dervişlerin çok önemli bir yeri bulunduğu tarihî bir gerçektir. Ahmed Yesevî'nin dervişlerinin, bunun yanında Ahî ve Bâbâî dervişlerin Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra açılan Anadolu kapılarından içeri girerek Anadolu'nun Türkleşmesinde gönüllere hulûl etmek suretiyle önce fütûhu'l-kulûbun, kalplerin fethinin önemine vurgu yaparak bu toprakların İslamlaşmasına katkı sağlamışlardır. Bu dönemde Ahmed Yesevî halifeleri, dervişleri, Vefâî-Bâbâî yola mensup sûfiler, Hacı Bektaş Velîler ve daha sonra Mevlanalar ve akabinde Anadolu topraklarında yaşayan onların devamı Hacı Bayram Velîler ve nihâyet Azîz Mahmud Hüdayîler bu mânada önemli şahsiyetlerdir.

Azîz Mahmud Hüdayî Hazretleri medreseyi, müderrisliği ve kadılığı bıraktığı zaman, onun bu kararı almasında bazı önemli olaylar etkili olmuştur. Özellikle kendisinin çok saygı duyduğu ve yanında yetiştiği Nâzırzâde Ramazan Efendi'nin vefatından çok etkilenmiş ve çok sevdiği bir insan olması sebebiyle onun vefatını müteâkip kendisini boşluğa düşmüş gibi hissetmiş ve bu boşluk sürecinde gönüller sultanı Üfdade Hazretlerine kapılanarak, onun kapısına koşarak hem medrese müderrisliğini hem de kadı nâibliğini bırakıp 3 yıl boyunca bir seyr u sülukten (mânevî eğitimden) geçmiş, ardından Bursa'da, sonra Sivrihisar'da, sonra Balkanlar'da, sonra da İstanbul'da nakış nakış insanların gönüllerini Allah sevgisiyle, insan sevgisiyle ve insanlık duygusuyla buluşturmuş bir mâna eridir. Bursalı İsmail Hakkı Hazretleri'nin *Muhammediyye Şerhi*'nde Azîz Mahmud Hüdayî Hazretleri'yle Gazneli Mahmud'u mukâyese eden çok güzel bir şiiri var, diyor ki:

Ey gurûh-i Muhammedî, biliniz, Geldi bu âleme iki Mahmud
Biri Mahmud-i Gaznevî meşhur, biri Mahmud-i ma'nevî ma'hûd
Micmer-i Üskûdar u Gazne'de bu iki sultan yaktı anber u ud
Adl ise Gaznevî'de ancak olur, fazl ise manevîde buldu vücûd.

Hüdâyî Hazretleri'nin kendisine biçtiği en önemli misyon, insan-ı kâmil yetiştirmektir. Yüreklerine ulaştığı, ellerinde tuttuğu, gönüllerine hitap ettiği insanları Allah sevgisi, peygamber muhabbetiyle buluşturmak ve kadim tabir ile gedâsından şehine kadar yani; en aşağı seviyedeki halktan padişahına kadar herkese ulaşmak ve sadece güzel olanı, doğru olanı, hak olanı güzel bir üslupla söylemek, padişahlara yol göstermek ve onları âdetâ talimatlar verircesine mektuplarla irşad etmek her babayığidin kârı değildir. Hele hele padişaha şunu şöyle yapın, şunu şöyle yapmazsanız adâletten sapmış olursunuz, zulmedersiniz diyebilmesi ancak o padişahlar üzerinde kurduğu manevî otorite ile olacak bir hadisedir. Hüdâyî Hazretleri'nin 180'e varan mektubundan oluşan *Tezâkîr-i Hüdâyî* adıyla anılan meşhur mektûbâtındaki mektuplarından algıladığımız odur ki o, padişahlara emirler verebilecek kadar talimatlar yağdıracak kadar, halkın ihtiyacı için en ağır taleplerde bulunacak kadar kendisini yetkili ve etkili görmektedir. III. Murad'a yazdığı mektupta diyor ki: "Sultanım! Babanız Sultan Süleyman Han İstiranca suyunu getirip İstanbul'un su problemini çözdü. Şu anda İstanbul'da ısınma problemi var. Halkın kışın yakacağı yok. Bolu ormanlarından odun getirterek halkın ısınma sorununu çözün." Yani fakir mahallelerdeki insanların ısınma ihtiyacını devletin tepesindeki insana ulaştıracak kadar bir ganî gönüllülük ve ona etki edecek kadar gönüller sultanı olabilmek herhalde Hüdâyî Hazretleri gibi bir gönül sultanına sezâ olsa gerektir.

Evliya Çelebi Hüdâyî'nin devrine yetişmiş, küçüklük döneminde onu görmüş ve eserinde kendisinden bahsederken "Yedi padişah dest-i şeriflerin bûs etti, hamd-i Hudâ, bu hakîre şeref-i sohbetleriyle müşerref olmak nasib oldu" diyerek Hüdâyî Hazretleri'nden bahsediyor ve kendisinin 70.000 bağılsının bulunduğu söylüyor. O döneme göre çok büyük bir rakam ve kendisinin 8 padişah idrak ettiği zaten tarihen mâlum bir hadise. Ama onun devrinin padişahlarını kendi ayağına gelecek kadar, kendisine rüya tabiri için müracaat edecek kadar, savaş kararı alacağı zaman fikrini soracak kadar kendisine bağlamış ve etkilemiş olması dünyevî ölçülerle anlaşılabilir bir hâdise değil. Bu ancak sevgiyle ve muhabbetle gönüllere etki eden manevî nazarla anlatılabilecek bir konudur. Ve onun mektuplarda padişahlara gösterdiği rehberlik hizmeti çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Mesela I. Ahmed Han gördüğü bir rüyasından dehşetle uyanmış ve rüyanın tesiriyle hemen yorumlanmasını istemiştir. Gördüğü rüya şudur: Nemçe (Nemsa, Avusturya) kralıyla Sultan Ahmed Han güreş tutmaktadır. Ve güreş esnasında sultanın sırtı yere gelir. Tabii zâhirî bakımdan baktığımızda dehşet verici bir rüya. Terler içerisinde uyanıyor ve bu rüyanın tesiriyle Avusturya'ya karşı mağlub olacağımız zehâbına kapılıyor. Sağa sola rüyanın tabiri için müracaat ediyor. Çok sadra şifâ bir yorum alamıyor. Sonunda Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'ne rüya yazılıyor. Yazılı olarak da mektûbâtında var. Hüdâyî, padişahın rüyasını şöyle yorumluyor: İnsan vücudunda en güçlü organ sırttır. İnsan sırtında en ağır yükleri bile kolayca taşır. Cemâdât arasında yani cansız varlıklar arasında da en güçlü olan arzdır, yeryüzüdür. İnsandaki sırt ve arzın birleşmesinden daha büyük bir güç meydana gelir ve bu kuvvet sâyesinde sultanımız bi-iznillah Avusturya kralına ve Avusturya ordusuna karşı muzaffer

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin türbedeki sandukası

olacaktır, rüyanın manası budur. Bu rüya yorumu padişaha yazıldıkta sonra Sultan Ahmed Han Avusturya'ya sefer düzenliyor ve giden Osmanlı ordusu Esterگون kalesini geri alıyor. Orada bir takım itaatsiz gurupları itaat altına alıyor. Ve zaferle İstanbul'a geri dönüyor.

III. Murad zamanında başka bir mektubunda şöyle diyor: Sabah namazından önce seher vaktinde uyku ile uyanıklık arasında zikir ile meşgul olduğum vakitte şöyle bir hitab geldi: "Sultan Murad Han murâdına erdi". Kazvin aklıma geldi diyor. Mektubu yazıyor ve İran'a sefer düzenliyor. Bu türden Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin padişahlara rehberlik eden, yol gösteren ve kayıtlarda, mektuplarda yazılı yüzlerce ifadesi ve irşat sadedinde fikirleri var. Bunlar İstanbul'a Boğaziçi köprüsü yapmaya varıncaya kadar, İstanbul'un güzelliğine ve halkın isteğine ait şeyler olabiliyor. Hatta Urfa'daki Hz. İbrahim türbesinin tamirine, asker ocağının ıslahına ve bazı tâyin ve terfîlerin gerçekleşmesine varıncaya kadar. Aziz Mahmud Hüdâyî Camii'nin az ilerisinde Sultan Ahmed camii'nin mimarlarında Davut Ağa tarafından yapılan Halil Paşa Türbesi vardır. Üsküdarlılar bilirler, mimarî yapısı son derece güzel olan bir türbedir. O türbede yatan Halil Paşa kaptan-ı deryalık ve sadrazamlık yapmıştır. Bu zat-ı muhterem Aziz Mahmud Hüdâyî'nin muhiplerinden, dervişlerindedir. Azlolunduğu zaman Hüdâyî dergahına geliyor, orada Hüdâyî Hazretleri'nin dizinin dibinde sohbet devam ediyor ve ikbal zamanında yine Hüdâyî'nin şefaatiyle yeni bir göreve nasbediliyor. Bu yakınlık ve dostluk sebebiyle o türbeyi Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri için yaptırıyor. Ancak Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri diyor ki: "Gelmiş geçmiş nebîler ve velîler özellikle ehlullah kendi camilerinin civarına defnolunmak usûldendir. Biz de oraya değil de kendi camiimizin civarına defnolunmayı arzu ederiz." Bunun üzerine Halil Paşa o türbeye defnolunuyor. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri oraya defnolunmayı kabul etmiyor.

Osmanlı Devleti'nin bir padişahının kellesini vermek gibi çok acı çektiği bir dönemde Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin ciddi çabaları olmuştur. Genç Osman nâmıyla meşhur II. Osman Avusturya mağlubiyetinden sonra kendisini

Azîz Mahmud Hüdâyî Külliyesi alt girişten görünüşü

kızlar ağası ile hocası Ömer Efendi hacca teşvik ediyor. Hacca gitmesini, orada tevbe istiğfar etmesini söylüyorlar. Kendisinin de gönlünde var, ancak mağlubiyetin akabinde hac tarafına ve özellikle Suriye-Arabistan tarafına gidilesi ordu cenahından padişahın o bölgeden yeni bir asker devşireceği ve yeniçeri ocağını lağv edeceği şeklinde yorumlanıyor. Bu haber İstanbul'da çalkalanmaya başlıyor. Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri başta olmak üzere bazı zevât II. Osman'a nasihat ediyorlar: "Sultanım! Sizin mülkün bekâsı açısından burayı bırakıp hacca gitmeniz iktizâ etmez. Siz devletin başında olun, halkın başında olun, askerinin başında olun. Azîz Mahmud Hüdâyî'nin bu telkinleri ve diğer bazı hocaların da telkini üzerine II. Osman bir ara bu sevdadan vazgeçiyor. Ama gelin görün ki kaderin cilvesi, mukadder olan değişmiyor. Padişah bir rüya görüyor. Rüyasında elinde Kur'ân-ı Kerîm var, Kur'an okuyor. Kur'an okurken bir an Cenâb-ı Peygamber (a.s) zâhir oluyor. Elinden mushafı çekip kayboluyor. Sultan dehşetle uyanıyor ve hocası Ömer Efendi'ye rüyayı anlatıyor. Ömer Efendi zaten hacca gitmesini istediği için: "Efendim! Rüya açık, siz evvelden hacca gitmek için niyet ettiniz, sonra bundan vazgeçtiniz. Elinizden mushafın Peygamber Efendimiz tarafından alınması sizin şer'î bir konuda, dinî bir mevzûda verdiği kararın vazgeçmiş olmanıza işarettir. Dolayısıyla siz yeniden hacca gitmek üzere kararınızı tashih etmelisiniz" deyince bu sefer II. Osman tekrar hacca gitme sevdasına kapılıyor ve kararından vazgeçmiyor. Tabî bu arada Halil Paşa ve benzeri bazı paşalar güvenliği sağlamak üzere kaptan-ı derya sıfatıyla Suriye ve Kızıldeniz taraflarına görevlendiriliyor. Ancak askerler, yeniçeri ocağı yapılanın kendilerine komplo olduğunu düşünerek isyan ediyorlar. Ve önce sadrazam Dilaver Paşa'yı -ki Dilaver Paşa Azîz Mahmud Hüdâyî dergahına kaçmış canını kurtarmak için- oraya adam gönderiyorlar, onu geri istiyorlar önce. Onun arka-

sından Genç Osman'ı Yedi Kule zindanlarında katlediyorlar. Tabii Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin ileri görüşlülüğü burada ortaya çıkıyor. II. Osman'la böyle bir münasebeti var.

I. Ahmed'le çok sıcak bir yakınlık ilişkisi var, ama zaman zaman mesafeli. Nitekim menkıbeye göre Sultan Ahmed Han bir gün Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'ne bir dünyalık hediye gönderiyor. Hüdâyî Hazretleri hediyeyi iade ediyor. Teşekkür ediyor, almıyor. Sultan tabii çok bozuluyor, üzüyor, ama niye almadığını da bilmediği için bir şey söylemiyor. Aynı hediyeyi devrin önemli gönül sultanlarından Abdülmecid Sivasî'ye gönderiyor. Abdülmecid Sivasî hediyeyi kabul ediyor, teşekkür ediyor. Arkasından padişah diyor ki: "Efendim! Size gönderdiğim hediyeyi Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretlerine göndermişim, fakat o kabul buyurmamıştı." Abdülmecid Sivasî'nin cevabı çok güzel. Diyor ki: "Hazret-i Hüdâyî bir ankâdır. Ankâ kuşu lâşeye tenezzül etmez". Sonra Sultan Ahmed Han Hüdâyî Hazretleri'ne diyor ki: "Efendim! Sizin kabul buyurmadığınız hediyeyi Abdülmecid Efendi kabul buyurdu. Ne buyuracaksınız?" Hüdâyî'nin verdiği cevap daha da güzel. "Sultanım! Abdülmecid Sivasî bir deryadır, bir okyanustur. Deryaya bir damlacık lâşe düşmekle, pislik düşmekle kirlenmez" diyor. Bakın iki gönül sultanının, aynı kulvarda yürüyen iki insanın birbirlerinin gıyabında birbirlerine gösterdiği hüsn-i muâmele, hüsn-i zan... Bugünkü insanlarımıza, bugün aynı kulvarda yürüyen insanların gönüllerine bunu taşımak isterim. Bizim tarihimizde renkli bir simadır. Şairliği ile tasavvufî boyutuyla önemli bir insandır. Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri onun vefatını müteâkip şöyle bir manzume yazıyor:

Yalancı dünyaya aldanma ya hû
Bu dernek dağılır dîvân eylemez
İki kapılı bir virânedir bu
Bunda konan göçer, mihmân eylemez

Hüdâyî n'oldu bu denlü peygamber
Ebu Bekr u Ömer Osman u Hayder
Hani Habîbullah, Sıddîk-ı ekber
Bunda gelen gider, bir can eylemez.

Yani sultan da olsanız, siz de ölümü tadacak ve o ilahî kata, o divana gönderileceksiniz.

Hüdâyî Hazretleri'nin 19'u Arapça, 7'si Türkçe olmak üzere tasavvuf, tefsir, fıkıh, siyer vâdilerinde nasihat ve vaaz türünde eserleri bulunmaktadır. Türkçe eserlerinde Ahmed Yesevî ve Yunus Emre tarzında hikmete dayalı ve ta'lîmî mâhiyette şiirler vardır. Ama bunun yanında zaman zaman divan edebiyatı tarzında Fuzûlî gibi, aruz vezniyle yazdıkları da olmuştur. Bir şiirini Yunus'la mukayeseli olarak okuyacağım. Ne kadar benzediğini göreceksiniz.

Yunus:

"Ne varlığa sevinirem, ne yokluğa yerinirem
Aşkın ile avunıram, bana seni gerek seni.

Hüdâyî:

Neyleyeyim dünyayı bana Allah'ım gerek
Gerekmez mâsivâyı bana Allah'ım gerek.

Yunus:

Aşkın şarabından içem, Mecnun olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endişem, bana seni gerek seni.

Hüdâyî:

Ehli dünya dünyada, ehli ukbâ ukbâda
Her biri bir sevdada, bana Allah'ım gerek.

Yunus:

Sufilere sohbet gerek, ahîlere ahret gerek
Mecnunlara Leylî gerek, bana seni gerek seni.

Hüdâyî:

Mecnun ister Leyla'yı, Vâmık özler Azrâ'yı
N'idem gayrı sevdayı, bana Allah'ım gerek.

Bakınız mânası, üslubu, temizliği, berraklığı aynı, Yunus tarzında güzel şiirler yazmış ve bu şiirleriyle sanatı sadece sanat için icrâ etmek gibi kaygı taşımamış, sanatı hizmet için, dâvet için insanlığın hizmetinde kullanmak için mezcetmiştir. Bu maksatla kullanmıştır. Ve o yüzden de daha samimi, daha ondan ifadeler bulmak mümkündür. Yine bizzat kendisinin besteler yaptığını ve bu besteli şiirlerin kendi zamanından itibaren dergahında ve diğer İstanbul dergahlarında besteli olarak okunduğunu biliyoruz. Üstelik Azîz Mahmud Hüdâyî'nin bu şiir yazma geleneği padişahlarla birbirlerine nazîre yazmak şeklinde devam etmiştir. Nitekim Azîz Mahmud Hüdâyî'nin:

Diller aceb hayrân olur
Esrâr-ı zikrullah ile

Yollar beyim âsân olur
Âsâr-ı zikrullah ile.

şiiirine, I. Ahmed Han:
“Dil hânesi pür-nûr olur
Envâr-ı zikrullah ile
İklîm-i dil ma’mur olur
Mimar-ı zikrullah ile”

diye nazîre yazmış ve bu şiirleri karşılıklı birbirlerine göndermişlerdir. Hüdâyî'nin şiirleri bestelenmiş ve bu güne kadar gelmiştir. Hüdâyî Hazretleri nağmenin, mûsikinin insan yüreğini titreten ve insanın asıl mesajı almasını hazırlayan özelliğine dikkat çekerek: *Keşfü'l-kinâ' an vecchi's-semâ* adında bir eser yazmıştır. Yani mûsiki dinleme ve bunun meşrûiyeti hakkında bir risale yazmış ve bu risalesinde mûsikinin bir araç olduğunu, bir vasıta olduğunu, bu nağmelerle insanların gönüllerine bilginin, mârifetin ve duygunun serpilmesinin mümkün olabileceğini ifade etmiştir. O yüzden bizim tasavvuf mûsikisi geleneğimizde Hüdâyî Hazretlerinin ve Celvetî yolunun çok ciddi bir birikimi vardır. Bu gün inşallah konferansın sonunda Hüdâyî ilâhilerinden oluşan bir tasavvuf mûsikisi ziyafetini birlikte dinleyeceğiz. Yunus nasıl bir aşk ve duygu şairi ise, Hüdâyî Hazretleri de aynı coşku ile aşkı, sevgiyi ve bizim varlık âlemine gelişimizi anlatmaktadır. Bakınız ne diyor:

“Ezelden aşk ile biz yâne geldik
Hakikat şem'ine pervâne geldik

Tenezzül eyleyip vahdet ilinden
Bu kesret âlemin seyrâne geldik

Geçip fermân ile bunca avâlim
Gezerken âlem-i insana geldik

Fenâ buldu vücûd-i fânî mutlak
Bıraktık katreyi ummâna geldik

Nemiz ola Hüdâyâ sana lâyıık
Hemân bir lütf ile ihsâna geldik

Umarız irevüz bâki hayata

Civâr-ı Hazret-i Rahmân'a geldik” diyerek sevgiyle ilgili, aşk ile ilgili duygularını gâyet güzel ifade ediyor. Vâkıa Hüdâyî Hazretleri'nin silsilesi -biraz önce bahsettim- Hacı Bayram Veli Hazretleri'nden gelmektedir. Arada Üftade, Hızır Dede, Akbıyık Sultan ve nihâyet Hacı Bayram Veli Hazretleri vardır. Hacı Bayram Veli'nin de kendisinin bizzat besteler yaptığı ve mûsikiyle meşgul bulunduğu, şiirler yazdığı bilinmektedir. Onun meşhur;

“N'oldu bu gönlüm, n'oldu bu gönlüm
Derd ü gamınla doldu bu gönlüm”

ilahisi ve diğier başka ilahilerin de besteli olarak okunduğunu biliyoruz.

Azîz Mahmut Hüdâyî Hazretleri kendi hayatında kendisini çoğaltmış bir insandır. Kendilerine icazet verdiği, kendisini temsil yetkisi verdiği 64 halife yetiştirmiş ve bunların 25 tanesini Anadolu kasabalarına, 19 tanesini Rumeli bölgesine, Balkanlar'a, Bosna'ya kadar, 7 tanesini İstanbul merkezine, 10 tanesini de bu gün Arap toprakları olan Suriye, Mısır ve Cezayir tarafına göndermiş ve o bölgelerde kendisine ait tasavvufî düşüncenin, tasavvufî tefekkürün yayılmasına katkı sağlamak üzere onlara bu tür görevler vermiştir. Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin kendisi bizzat padişahlara seferlerle ilgili görüşler bildirirken sefere katılmaktan da geri durmamış, Ferhat Paşa komutasındaki Tebriz seferine iştirâk etmiş, böylece fiilinde mücadeleye şahit olmuş bir insandır. Kendisinin bizzat inşa ettiği dergâhı sağlığında her türden insanlarla dolup taşmış ve bu insanların buradaki beklentileri daha çok Hüdâyî Hazretleri'nin gönlünde yikanmak olmuştur. Çünkü gönül sahibi insanlar gönlüleri yıkarlar. Mevlânâ şöyle diyor:

“Sen bende gönül var deme sakın. Senin gönül gönül dediğin şey tendir, bedendir. Gerçek gönül Allah dostlarının gönlüdür. Sen o gönle bir musluk bağlamaya, bir hortum bağlamaya bak. O gönülden sana gelen güzellikler senin gönlünü yikasın, arıtsın, saflaştırsın.” İşte Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin dergahına koşup gelen insanlar o büyük gönülden kendi gönüllerine bir musluk bağlamak ve o gönülden gönüllerine güzelliklerin akmasını sağlamak üzere oraya koşup geliyorlardı. Ve gerçekten o gün olduğu gibi bu gün de Hüdâyî Hazretleri'ni ziyarete geliyorlar. Diri olan Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri mi biz miyiz? Bizim ziyaretçimiz günde kaç kişi, Hüdâyî Hazretleri'ninki kaç kişi? Mevlânâ diyor ki:

“Beden, ten toprak olur; ama gönüller ölmez.”

Hüdâyî Hazretleri erbâb-ı gönül olduğu için, gönüller sultanı olduğu için bu gün hâlâ diridir, tasarrufu ile diridir. Bu yüzden insanlar fevc fevc onun dergahına gidiyorlar.

Hüdâyî Hazretleri ilim adamı sıfatıyla da kendisi bizzat eser yazdığı gibi bir kütüphane teşkil etmiştir. Kendisinin vakfettiği kitaplar Üsküdar'da Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde okuyucu beklemektedir. Kendisinin önceleri cami içerisinde tesis ettiği bu kütüphane daha sonra dışarıya yapılan taş binaya nakledilmiştir. Ancak 1925 yılında tekâyâ ve zevâyânın seddine dâir 677 sayılı kanun çıkınca bu kitaplar belli merkezlerde toplanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan kitaplar ta'dâd edildiği zaman görülecektir ki yarıya yakın kısmı tasavvufî eserlerdir. Mevlânâ gibi, Yunus gibi, Azîz Mahmud Hüdâyî gibi ve onların yolundan giden insanlar gibi fikir adamlarının, ilim adamlarının ve gönül adamlarının yazdığı eserlerdir. Bu bakımdan Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin kütüphane olarak inşa ettiği bölümü, dergahının bir ilim merkezi olmasını sağlamıştır.

Azîz Mahmut Hüdâyî'nin “Hüdâyî Yolu” olarak bilinen meşhur bir kerametinden bahsedilmektedir. Onu da arz etmeden geçmek istemiyorum. Bir fırtınalı günde, saraya davetli olduğu bir günde kayıkçıların denize açılmaya korktuğu bir sırada Azîz Mahmut Hüdâyî Hazretleri bir kayıkçının kayığına binmiş ve:

Azîz Mahmud Hüdâyî sandukası

“Allahümme yâ Hâdî
Âsân eyle yolumuz
Sehhil ubûre'l-vâdî
Tiz geçir tut elimiz”

duasıyla Üsküdar'dan Sarayburnu'na âdeta denizin sütlüman olduğu bir durumda ulaşmış ve davete vaktinde varmıştır. Bu yol Hüdâyî yolu olarak bilinmektedir kayıkçılar arasında. Ve şu da gözden kaçırılmamalıdır ki, lodoslu havalarda Karaköy, Kadıköy, Haydarpaşa vapurları çalışmazken Üsküdar-Eminönü hattı sis durumu hâriç aşağı yukarı hiç iptal edilmemektedir. Her halde bu da Hüdâyî Hazretleri'nin kerameti olsa gerektir veya onun keşfettiği bir yolla insanlarımızın ulaştığı bir yol olsa gerektir. Ve bu Hüdâyî yolu bu mânada fizik olarak düşünülebileceği gibi, “Hüdâ” kelime itibariyle doğru yol demektir, Hüdâyî doğru yola mensup demektir. Şöyle söyleyeyim, Hüdâyî Hazretleri gedâları yani insanları hüdâ yolundan (doğru yoldan) Hudâ'ya (Allah'a) götüren bir insandır.

Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin kendi sağlığında tesis ettiği, kurduğu çok geniş bir vakıf olduğunu biliyoruz. Osmanlı döneminde Haremeyn vakfından sonra İstanbul'un en zengin vakfı idi Azîz Mahmud Hüdâyî Vakfı. Ancak bu vakıf, 1925 yılında kanun çıktığı zaman vakıflar genel müdürlüğü bünyesine geçmiştir ve şu anda oraya ait olan bu gayrimenkullerin bir kısmı vakıflar genel müdürlüğüne muhafaza edilmektedir, bir kısmı da maalesef el değiştirmiştir. Bugün Azîz Mahmud Hüdâyî Vakfı adıyla bilinen vakıf ise 1985 yılında Hüdâyî muhiplerinin, Hüdâyî'yi seven Üsküdarlılar'ın kurduğu taze bir vakıftır. Dualarınızla, desteklerinizle, himmetlerinizle, işte bu salonda sizleri buluşturan, buluşmaya vesile olan bir vakıftır. Bu bakımdan bugünkü Azîz Mahmud Hüdâyî

Vakfı ile kadîm (önceki) Hüdâyî Vakfı'nın karıştırılmaması lâzım geldiğini düşünüyorum.

Hüdâyî Hazretleri şöyle der:

Hudâyâ cümle âlem,
Sana âşık seni özler.
Melek cinn ü benî Âdem,
Sana âşık seni özler.

Kamunun matlûbu birdir,
Ya niçin bazı kâfirdir,
Acep hâlet acep sırdır,
Sana aşık seni özler.

Kimine kapı açılmaz
Kimi geçer gider gelmez
Kimi bilir kimi bilmez
Sana âşık seni özler.

Yani Hüdâyî Hazretleri bütün insanların Allah'a gittiğini, farkında olarak veya olmadan onu sevdiğini bir sevgi tomurcuğu olarak önümüze koyuyor. Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri yaratılanı yaratandan ötürü sevmek ilkesini hayatımızın düsturu haline getirmemizi öngörüyor. 400 sene öncesinden bu güne Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nden kalan bu güzelliklerdir, onun şiirleridir, duygularıdır.

Ve nihâyet "Sağlığında bizi, vefatımızdan sonra kabrimizi ziyaret edenler bizimdir. Bizim dostlarımız denizde boğulmasınlar, îmânlarını kurtarmadıkça göçmesinler, âhir ömürlerinde fakirlik çekmesinler, vefatlarını bilsinler ve haber versinler" diye dua ediyor. Biz de bu duaya "âmin" diyoruz ve Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretlerini gönüllerinizden dâr etmemeyi ve yolunuz düştükçe onu ziyaret etmenizi tavsiye ediyoruz.

Hepinizi en derin saygı ve sevgi ile selamlıyorum.